

УДК 351.74:355

Г. Х. Яворська

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

© Яворська Г. Х., 2016
<http://orcid.org/0000-0003-0317-3516>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.192958>

У статті на підставі аналізу наукових джерел і вивчення практичного досвіду обґрунтовані форми і методи, які забезпечують формування конфліктологічної компетентності майбутніх правоохоронців у процесі їхньої професійної підготовки. Автором стверджується, що ефективне формування конфліктологічної компетентності майбутніх правоохоронців вимагає комплексного застосування навчально-методичного інструментарію, яке спрямоване на забезпечення як гностичної складової зазначеної компетентності («лекція-дискусія», «лекція удвох» з фахівцем психологом тощо), так і практичної підготовки (імітаційні ігри (інсценування, ділові та рольові ігри) та імітаційні неігри (аналіз конкретної ситуації, мозкова атака, круглий стіл) методи, рефлексивні тренінги, методи розв'язання конфліктів (метод переговорів, картографія) тощо). Акцентується увага на тому, щоважливу роль у питаннях педагогічного впливу на майбутніх фахівців у межах заявленої проблематики відіграють командири-керівники курсантських підрозділів.

Ключові слова: майбутній правоохоронець, професійна підготовка, конфліктологічна компетентність, формування, навчально-методичне забезпечення.

Яворская Г. Х. Учебно-методическое обеспечение формирования конфликтологической компетентности будущих правоохранителей.

В статье на основании анализа научных источников и изучения практического опыта обоснованы формы и методы, которые обеспечивают формирование конфликтологической компетентности будущих правоохранителей в процессе их профессиональной подготовки. Автором утверждается, что эффективное формирование конфликтологической компетентности будущих правоохранителей требует комплексного применения учебно-методического инструментария, которое направлено на обеспечение как гностической составляющей отмеченной компетентности ("лекция-дискуссия", "лекция вдвоем" со специалистом психологом и т.п.), так и практической подготовки (имитационные игровые (инсценировки, деловые и ролевые игры) и имитационные неигровые (анализ конкретной ситуации, мозговая атака, круглый стол) методы, рефлексивные тренинги, методы решения конфликтов (метод переговоров, картография) и т.д.).

Акцентируется внимание на том, что важную роль в вопросах педагогического влияния на будущих специалистов в пределах заявленной проблематики играют командиры-руководители курсантских подразделений.

Ключевые слова: будущий правоохранитель, профессиональная подготовка, конфликтологическая компетентность, формирование, учебно-методическое обеспечение.

Yavorska G. H. Teaching and methodical providing of forming conflictological competence of future law-enforcement officers.

In the article on the basis of analysis of scientific sources and studying of practical experience the forms and methods that provide forming of conflictological competence of future law-enforcement officers in the process of their professional training are grounded. It becomes firmly established by the author, that the effective forming of conflictological competence of future law-enforcement officers requires complex application of teaching and methodical tools, that are directed to providing as a gnostic constituent of the indicated competence, («lecture-discussion», «lecture of both» with a specialist-psychologist etc.), as practical training (imitating playing (staging, business and role games) and imitating unplaying (analysis of concrete situation, brainstorming, round-table discussion) methods, reflexive trainings, methods of conflict resolutions (method of negotiations, cartography) etc.). Attention is accented on that the important role in the questions of pedagogical influence on future specialists within the limits of the declared range of problems is played by the commanders-leaders of students' subdivisions, the personal example of those is able to influence on forming of both structural position of students in the process of conflictological training, and on the recreation of destructive forms of behavior in conflict co-operation.

Key words: future law-enforcement officer, professional training, conflictological competence, forming, teaching and methodical providing.

Постановка проблеми. У зарубіжній і вітчизняній науці визнано, що конфліктні ситуації є повсякденним явищем суспільного життя, її невід'ємним атрибутом, а будь-яке суспільство за своєю суттю представляє безперервний процес виникнення і подолання різного роду протиборства особистості і соціальних груп. Учені акцентують увагу на необхідність аналізу суперечливих, конфліктних ситуацій, які виникають в процесі професійної взаємодії, управління ними, оскільки при відсутності впливу на перебіг конфліктів вони можуть мати суттєві негативні наслідки. Тому підвищення рівня конфліктологічної компетентності фахівців, діяльність яких безпосередньо пов'язана з розв'язанням соціальних конфліктів і різного роду

суперечностей, стає необхідною умовою формування професіоналізму, основою розвитку цінностей і норм взаємодії суб'єктів праці.

Правоохоронна діяльність являє собою складний вид соціальної діяльності, що охоплює широкий контекст правової системи суспільства. Професійна діяльність фахівця правоохоронної галузі, яка спрямована на вирішення державних завдань щодо створення системи особистої і громадської безпеки, має суперечливий характер. При виконанні своїх професійних обов'язків правоохоронці постійно перебувають в об'єктивно конфліктогенному середовищі.

Крім того, сама правоохоронна діяльність у системі «людина-людина» накладає обов'язок володіння вміннями регулювати процеси професійної взаємодії, вирішувати конфлікти, що виникають у процесі професійної діяльності між суб'єктами і об'єктами праці, попереджувати конфліктні ситуації, вирішувати виникаючі в процесі професійної діяльності конфлікти різних рівнів і спрямованості. Усе це є умовою успішного виконання професійної праці, одним з найважливіших показників професіоналізму фахівця правоохоронної галузі. Зазначені обставини обумовлюють підвищені вимоги до конфліктологічної підготовки майбутніх правоохоронців

Аналіз останніх досліджень. На сьогоднішній день у вітчизняній системі професійної освіти в цілому склалася міждисциплінарна теоретична база, яка відображає проблеми конфліктологічної підготовки фахівців правоохоронної галузі. Вивчення наукової літератури засвідчує, що проблема формування конфліктологічної компетентності майбутніх правоохоронців у процесі їхньої професійної підготовки знайшла висвітлення у працях багатьох дослідників, зокрема в таких аспектах: формування готовності майбутнього фахівця до розв'язання професійних конфліктів (Г. Антонов, З. Дринка, С. Ємельянов, А. Лукашенко, Н. Підбуцька, Н. Самсонова та ін.); формування конфліктологічної компетентності курсантів, особливості розв'язання конфліктних ситуацій правоохоронцями (О. Климентьєва, М. Козяр, В. Лазарева, І. Устінов, С. Чистяков та ін.); специфіка взаємодії правоохоронних органів з населенням (О. Бандурка, В. Барко, І. Ващенко, С. Гіренко, В. Друзь, О. Закернична, Г. Запорожцева, В. Кривуша, В. Лефтеров, О. Олійник, О. Скакун та ін.); проблема забезпечення конструктивної взаємодії співробітників органів внутрішніх справ та інших правоохоронних установ

(А. Барабанщиков, С. Безносков, В. Васильев, В. Кикоть, В. Келих, В. Олейников, В. Рибніков, В. Сальников, В. Слепов, Н. Феденко, Я. Юрченко та ін.)

Аналіз сучасних наукових праць, а також результати вивчення практичного досвіду дає підстави для висновку, що в підготовці майбутніх правоохоронців замало уваги приділяється навчально-методичному забезпеченню конфліктологічної компетентності курсантів.

Мета статті – на підставі аналізу наукових джерел і вивчення практичного досвіду обґрунтувати форми і методи, які забезпечують формування конфліктологічної компетентності майбутніх правоохоронців у процесі їхньої професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Під *конфліктологічною компетенцією майбутнього правоохоронця* розуміємо інтегроване особистісне утворення, яке відображає його теоретичну і практичну готовність до здійснення діяльності із запобігання й подолання конфліктів.

Таке розуміння зазначеної якості дає підстави стверджувати, що структура конфліктологічної компетентності майбутнього правоохоронця передбачає свідомі знання про конфлікти, їх функції, наслідки тощо, усвідомлення важливості та оволодіння вміннями, а також набуття особистісними якостями, необхідними для запобігання і подолання конфліктів у правоохоронній діяльності.

Необхідність цілеспрямованого формування конфліктологічної компетентності майбутніх правоохоронців вимагає застосування науково-методичного інструментарію забезпечення зазначеного процесу, що включає визначення шляхів, засобів, форм і методів роботи, спрямованих на конфліктологічну підготовку курсантів.

Ученими (Л. Виготський, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, С. Рубінштейн та інші) доведено, що формування особистості професіонала в процесі оволодіння професійною діяльністю не зводиться до розвитку її операційної сфери у вигляді нагромадження знань, навичок і вмінь, а передбачає формування складних особистісних систем регуляції її соціальної поведінки. Указане положення слід ураховувати при визначенні комплексу необхідного навчально-методичного інструментарію для ефективного формування особистості і досягнення такого рівня розвитку професійно значущих психічних якостей,

структур і механізмів регуляції поведінки, які необхідні для ефективного формування конфліктологічної компетентності майбутніх правоохоронців.

За результатами проведених нами експериментальних розвідок, перспективними шляхами формування конфліктологічної компетенції майбутніх правоохоронців визначено такі: інтеграція фахових, психолого-педагогічних та конфліктологічних знань за рахунок доповнення навчальних курсів відповідними питаннями з проблем конфліктології, проведення практично-семінарських занять з цих курсів, а також подання сукупності спеціальних цільових завдань до проведення виробничих практик і стажування.

У процесі конфліктологічної підготовки майбутніх правоохоронців особливу увагу слід приділяти інтерактивним формам і методам навчання (ділові та рольові ігри, метод ситуацій, дискусія, самопрезентація тощо), які вимагали виявлення особистісно-емоційного ставлення до певної ситуації, до дій інших курсантів у різноманітних ситуаціях і в той же час вимагають вольових зусиль для вирішення поставлених завдань у процесі професійної підготовки. Під час семінарсько-практичних занять доцільно застосовувати такі інтерактивні технології навчання, які включають різноманітні методи і прийоми.

У педагогіці виокремлюють поняття, тісно пов'язані з запровадженням дидактичних ігор: *модельовання, імітація, змагання*. Модельовання передбачає самостійний пошук рішення того чи іншого професійного завдання та зміна, корекція його реалізації. Ігрове модельовання допомагає позбавитися від стереотипів, шаблонів, що є вельми важливим у формуванні різних видів професійної (у тому числі конфліктологічної) компетентності майбутнього фахівця.

Рольову гру, як доведено педагогічною практикою, доцільно застосовувати як складову частину психодрами, яка виступає «оригінальним психотерапевтичним театром контрольованої імпровізації й емоційної поведінки» (Я. Морено), яка зорієнтована переважно на групове вирішення різноманітних напружених ситуацій, які можуть виникнути в професійній діяльності правоохоронця [9]. Застосування ділової гри спрямоване на відтворення предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності курсанта, модельовання тих систем відносин, професійних проблем, реальних загроз і труднощів, які характерні для правоохоронної діяльності.

Організація й проведення ділових ігор в процесі професійної підготовки курсантів в цілому відповідає загальним методичним вимогам, докладно описаним у науковій літературі [1; 10]. Так, реалізація навчальних цілей, намічених викладачем, вже на етапі проектування ділової гри вимагає врахування таких *психолого-педагогічних принципів*, як:

- імітаційного моделювання, що передбачає розробку імітаційної моделі та ігрової моделі професійної діяльності;
- проблемності змісту, який вимагає закладання в предметний матеріал гри системи завдань, у яких проглядається той або інший тип суперечностей, які вирішуються курсантом у процесі гри;
- рольової взаємодії в спільній діяльності, що ґрунтується на імітації професійних функцій майбутніх фахівців через їхню рольову взаємодію;
- діалогічного *спілкування* й *взаємодії партнерів* у грі, який вимагає забезпечення конструктивного діалогу, обговорення й узгодження позицій, інтересів під час вирішення тієї чи іншої конфліктної ситуації;
- двоплановості ігрової навчальної діяльності, який дає можливість внутрішнього розкритості особистості, прояву творчої ініціативи.

Застосування *дискусій* у процесі конфліктологічної підготовки майбутніх правоохоронців дозволяє розвивати в курсантів уміння слухати партнера, виявляти особливості в конфліктному, проблемному, діловому спілкуванні, уміння переконувати, аргументувати, відстоювати свої позиції, що сприяє подоланню емоційних, психофізіологічних бар'єрів та бар'єрів спілкування.

Як свідчить особистий педагогічний досвід, надзвичайне значення в процесі формування конфліктологічної компетентності майбутніх правоохоронців має метод аналізу конкретної ситуації та його різновидів: розв'язання ситуаційних задач, розбір конфліктів, розбір інцидентів (явищ), метод «лабіринту дій», метод послідовних ситуацій [13].

Так, *розбір інцидентів чи конфліктів* передбачає виокремлення з практики професійної діяльності правоохоронців таких явищ і конфліктних ситуацій, що можуть стати змістовим предметом дискусії на заняттях. Курсанти в невеликих групах (3-5 осіб) аналізують ситуацію, приймають відповідне рішення й пропонують його для обговорення в навчальній групі. Отже, курсанти навчаються на конкретних прикладах із життя й професійної діяльності правоохоронців шляхом всебічного аналізу приймати відповідальне

обґрунтоване рішення в обмежений термін часу і за відсутності достатньої інформації. При цьому курсанти навчаються алгоритму *вичерпування конфліктологічної формули конфлікту*, що передбачає послідовне здійснення таких дій [6]: 1) установлення реальних причин конфлікту; 2) визначення проблеми конфлікту; 3) виявлення реальних і прихованих учасників конфлікту; 4) проведення аналізу, визначення частоти та тематики інцидентів; 5) усунення конфліктної ситуації, що передбачає розв'язання накопичених суперечностей, які містять істинну причину конфлікту; 6) вичерпування інциденту, що позначає збіг обставин, які є приводом для конфлікту; 7) вичерпування конфлікту у випадку зникнення всіх компонентів формули конфлікту.

У процесі конфліктологічної підготовки майбутніх правоохоронців доцільно використовувати такі вже апробовані методи розв'язання конфліктів, як *візуалізація конфлікту* та *метод переговорів* [2; 3; 4; 11; 12].

Візуалізація конфлікту, або картографія (складання карти конфлікту) є однією з найбільш доступних, психологічно сприятливих технік, що може застосовуватись як індивідуально (у випадку внутрішньоособистісних конфліктів і труднощів у прийнятті самостійних індивідуальних рішень), так і в міжособистісних та міжгрупових конфліктах для прийняття ефективних рішень їх розв'язання [8].

Метод картографії передбачає обов'язкову наявність трьох етапів (кроків), протягом яких необхідно відповісти на три запитання: «У чому проблема?», «Хто є учасником конфлікту?», «Які справжні потреби, побоювання кожного учасника чи групи?».

Основними перевагами цієї технології є: можливість ясніше побачити як власну точку зору, так і точку зору інших; надання систематичного характеру поглядам на проблему кожної сторони; відкриття нових напрямів у виборі рішення; створення атмосфери емпатії та визнання думки людей, котрі вважали, що їх не зрозуміли і до них прислухалися; надання можливості виразити те, що потрібно, те, в чому була потреба, але про що, не замислювались; створення групового процесу, в ході котрого можливе спільне обговорення проблеми; обмеження дискусії певними формальними рамками, що зазвичай допомагає уникнути надмірного вияву емоцій (під час складання карти люди схильні стримуватися, аналізуючи себе, інших

і ситуацію) [8]. Отже, картографія як упорядкований, систематизований підхід до проблеми конфлікту дає можливість побачити багато того, на що можна не звернути увагу.

Техніка «переговори»,основи якої закладено Р. Фішером і У. Юрі,являє собою сукупність тактичних прийомів, які спрямовані на пошук взаємоприйнятних для сторін конфлікту рішень. Технологічно правильно організовані переговори при розв'язанні конфліктів відбуваються в декілька етапів: підготовка переговорів (розв'язання організаційних і змістовних питань); ведення переговорів (уточнення інтересів, позицій учасників, обговорення та узгодження позицій, виробка угоди); аналіз результатів переговорів і виконання досягнутих зобов'язань [3; 8].

Із метою формування та розвитку емпатійних умінь курсантів доцільно демонструвати їм такі механізми реалізації емпатійного способу взаємодії викладача та студентів, як: емоційне зараження, розуміння, ідентифікація, рефлексія, децентрація, підбадьорення, прийняття ідей з боку студентів, створення умов для співпраці курсантів між собою тощо [4].

У процесі конфліктологічної підготовки майбутніх правоохоронців під час проведення навчальних занять і позанавчальних заходів слід спрямувати на забезпечення гуманізації взаємодії викладачів і командирів з курсантами, а також створення емоційно насиченого освітнього середовища, яке, сприяло б розвитку емоційної сфери курсантів (емоцій, почуттів, переживань, вольових психічних процесів). Це вимагає зайняття викладачем/командиром позиції «поряд з курсантом», уважного й поважного ставлення до курсантів, розуміння їхнього емоційного стану, надання допомоги їм у разі виникнення труднощів під час розв'язання конфліктних ситуацій, які виникають у процесі навчання.

Висновок. Формування конфліктологічної компетентності майбутніх правоохоронців вимагає застосування навчально-методичного інструментарію, яке спрямоване на забезпечення як гностичної складової зазначеної компетентності («лекція-дискусія», «лекція - удвох »з фахівцем – психологом та ін.), так і практичної підготовки(імітаційні ігрові (інсценування, діловіта рольові ігри) та імітаційні неігрові (аналіз конкретної ситуації, мозкова атака, круглий стіл) методи, рефлексивні тренінги, методи розв'язання конфліктів(метод переговорів, картографія)тощо). Корекція неконструктивної

поведінки в ситуації конфліктної взаємодії може здійснюватися з використанням спеціально-орієнтованого педагогічного практикуму.

Важливу роль у питаннях педагогічного впливу на майбутніх фахівців у межах заявленої проблематики відіграють командири-керівники курсантських підрозділів. Їх особистий приклад вихователя здатний впливати на формування як конструктивної позиції курсантів у процесі конфліктологічної підготовки, так і на відтворення деструктивних форм поведінки в конфліктній взаємодії.

Література

1. Анцупов А. Я. Конфликтология: Учебник для вузов / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 591 с.
2. Бандурка А. М. Конфликтология : Учеб. пособие для вузов / А. М. Бандурка, В. А. Друзь. – Х. : РИП “Оригинал”, Фортуна-пресс, 1997. – Х. : Фортуна- пресс, 1997. – 355 с.
3. Белкин А. С. Педагогическая конфликтология / А. С. Белкин, В. Д. Жаворонков. – Екатеринбург : ИРРО, 1994. – 92 с.
4. Бобкова М. Г. Формирование профессиональной установки педагога на эмпатийный способ взаимодействия : автореф. дисс. на соискание ученого звания канд. псих. наук : спец. 19.00.07 “Педагогическая и возрастная психология” / М. Г. Бобкова. – Екатеринбург, 2006. – 25 с.
5. Дмитриев А. В. Конфликтология: Учеб.Пособие / А. В. Дмитриев. – М. : Гардарики, 2000. – 320 с.
6. Климентьева О. С. Конфліктологічна компетентність як складова професіоналізму майбутніх правоохоронців / О.С. Климентьева // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – 2015 – Вип. 51. – С. 269 – 276.
7. Климентьева О. С. Підготовка майбутніх правоохоронців до конструктивного вирішення конфліктів у професійному середовищі / О.С. Климентьева // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя : КПУ, 2015. – Вип. 45 (98). – С. 124–130.
8. Лукашенко А. О. Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності вчителя загальноосвітнього навчального закладу : дис. ...

кандидата пед. наук : 13.00.04 / Лукашенко Антон Олександрович. – Х., 2005. – 235 с.

9. Овчаренко В. И. Психодрамма / В. И. Овчаренко. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 842 с.

10. Попова О. В. Формування вмінь ділового спілкування майбутніх фахівців технічного профілю (на матеріалі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін) : монографія / О. В. Попова, І. В. Таможська. – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2016. – 234 с.

11. Скотт Дж. Г. Конфликты. Пути их преодоления: пер. с англ. / Дж. Г. Скотт. – К.: Внешторгиздат, 1991. – 190 с.

12. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта / Б. И. Хасан. – СПб. : Питер, 2003. – 250 с.

13. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.